

A TENGERI KALÓZKODÁSRA VONATKOZÓ UNIVERZÁLIS JOGHATÓSÁG ÉRVÉNYESÜLÉSE A GYAKORLATBAN

PÁSZKA Imre Ágoston
PhD-hallgató (SZTE ÁJK)

1. Bevezetés

A tengeri kalózkodás különleges helyet foglal el a nemzetközi büntetőjog rendszerében, hiszen – a transznacionális bűncselekményekre vonatkozó általános szabályokkal szemben – univerzális vagy egyetemes joghatóság alá tartozik. Sőt, a kalózkodás esetében ez a tétel egyenesen a nemzetközi szokásjogból ered, amit később megerősítettek az 1958-as Nyílt Tengeri Konvenció (*Convention on the High Seas*) és az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény (*United Nations Convention on the Law of the Sea* – UNCLOS) mára szokásjogi erővel bíró 19. és 105. cikkei is.

A XXI. század elejére a kalózkodás ismét erőre kapott, és az azóta eltelt két évtizedben is folyamatos problémát jelent a nemzetközi közösség számára. Ezen időszak leghírhedtebb, kalózkodás által veszélyeztetett térsége kétségkívül Szomália és az Ádeni-öböl, ahol a bűncselekmény visszaszorítása érdekében az államok átfogó haditengerészeti akciót folytattak és folytatnak, aminek hála a régió tengeri kereskedelmi útvonalait mára már sikerült többé-kevésbé biztonságossá tenni. A szómáliai kalózkodás elleni multilaterális fellépés kiváló lehetőség lett volna az elkövetők univerzális joghatóság alapján való felelősségre vonására, azonban erre csak elenyésző számú esetben került sor.

Tanulmányomban a nemzetközi jog tengeri kalózkodásra vonatkozó univerzális joghatósági szabályaival foglalkozom. Ennek során bemutatom, hogy ezek a rendelkezések milyen kötelezettségeket tartalmaznak az államok jogalkotó és bűnüldöző szerveire nézve. Továbbá a bírósági felelősségre vonás problematikájával is foglalkozom, választ keresve a szómáliai kalózok ellen, az univerzalitás elve alapján lefolytatott eljárások csekély számára, egyúttal kiemelve néhány esetet a bírói gyakorlatból.

2. Az univerzális joghatóság és a tengeri kalózkodás

Az univerzális vagy egyetemes joghatóság a nemzetközi szokásjog azon doktrínája, amely lehetővé teszi egy állam számára, hogy abban az esetben is gyakorolja büntető joghatóságát, ha a joghatóság hagyományos feltételei nem állnak fenn. Azaz egy állam eljárhat abban az esetben is, ha sem a terhelt, sem a sértett nem a honosa; ha az elkövetés helye nem a területén volt; ha a bűncselekmény nem az állam területén fejtette ki a hatását; vagy ha a deliktum az állam közbiztonságát vagy egyéb érdekeit közvetlenül nem veszélyezteti.¹

M. Cherif Bassiouni jogtudós szerint az univerzális joghatóság gyakorlását három tényező indokolja: (1) a hagyományos joghatósági alapelvek alapján egy másik állam sem gyakorolhatná a joghatóságát; (2) más államnak nincs közvetlen érdeke; (3) a nemzetközi közösség érdeke az eljárás lefolytatása. Azaz egy állam, amennyiben egyetemes joghatóság alapján jár el, voltaképpen *actio popularis* gyakorol olyan személyek ellen, akik *hostis humani generisnek*, azaz az emberiség ellenségeinek minősülnek.² Az univerzális joghatóság tehát kizárólag a bűncselekmény természetén alapul,³ azaz olyan deliktumok esetén áll fenn, amelyek súlya indokoltá teszi, hogy a hagyományos joghatósági szabályok ne akadályozzák az elkövetők felelősségre vonását: ilyenek a Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court – ICC*) joghatóságába tartozó legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények, valamint a nemzetközi szokásjog alapján a tengeri kalózkodás is. Továbbá, az univerzális joghatóságra vonatkozó princetoni alapelvek⁴ szerint ide tartozik még a rabszolgaság, illetve a kínzás is, azzal együtt, hogy a lista nem tekinthető zártnak.⁵

A kalózkodás, a nemzetközi szokásjog alapján, a legrégebbi olyan bűncselekmény, amely univerzális joghatóság alá tartozik. A kalózkodásra már az ókorban is mint az egész emberiség ellenségeire tekintettek, és igyekeztek felelősségre vonni őket, függetlenül az elkövetés helyétől vagy az elkövetők honosságától.⁶ A princetoni alapelvek is elsőként említik a tengeri kalózkodást, amely „az egyetemes joghatóság eredete szempontjából kiemelt jelentőségű, és az univerzalitás alapelve alapján, általánosan elfogadottan, bármely állam bírósága előtt felelősségre vonás tárgya lehet”.⁷ Mindezek háttérében az a megfontolás állt, miszerint a kalózkodás egy kegyetlen bűncselekmény, ami a tengeri kereskedelem ellen irányul, és egyszerre több állam honosát is veszélyezteti. Ahogy

¹ Ved P. NANDA: Exercising Universal Jurisdiction over Piracy. In: Michael P. SCHARF – Michael A. NEWTON – Milena STERIO (szerk.): *Prosecuting Maritime Piracy*. New York, Cambridge University Press, 2015. 55.

² M. Cherif BASSIOUNI: Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. *Virginia Journal of International Law*, 2001 Fall. 8. <https://bit.ly/38DI9J0>

³ The Princeton Principles of Universal Jurisdiction, 2001. 28.

⁴ A princetoni alapelveket amerikai jogtudósok alkották meg 2001-ben, akik célja az univerzális joghatósággal kapcsolatosan felmerült problémák tanulmányozása, valamint ezekre megoldások keresése.

⁵ The Princeton Principles of Universal Jurisdiction, 2001. 29.

⁶ Yvonne M. DUTTON: Bringing Pirates to Justice: A Case for Including Piracy within the Jurisdiction of the International Criminal Court. *Chicago Journal of International Law*, 2010/1. 203–204.

⁷ The Princeton Principles of Universal Jurisdiction, 2001. 45.

az Egyesült Államok Legfelső Bírósága fogalmazott az 1844-es *United States v Brig Malek Adhel* ügyben: a kalóz „háborút visel valamennyi nemzet alanyai és vagyontárgyai ellen, jogra, kötelességre és bárminemű közhatalom létre tekintet nélkül”.⁸

Ami a releváns nemzetközi egyezményeket illeti: a mára szokásjogi erővel bíró, 1958-as Nyílt Tengeri Konvenció szerint a kalózkodás univerzális joghatóság alá tartozik.⁹ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye átveszi a Konvenció vonatkozó rendelkezéseit, amikor kimondja, hogy a kalózkodás csak a nyílt tengeren vagy olyan helyen követhető el, amely egyik állam joghatósága alá sem tartozik. Ezekben a helyeken pedig valamennyi állam jogosult a kalózármű vagy az elkövetők irányítása alá került hajó elfogására, az elkövetők letartóztatására, illetve a járműn található vagyontárgyak lefoglalására. Az e cselekményeket foganatosító állam bírósága pedig dönthet az elfogott személyekre kiszabandó büntetésről, valamint a lefoglalt jármű és vagyontárgyak sorsáról, figyelembe véve a jóhiszemű harmadik felek jogait.¹⁰

A hajók elleni fegyveres rablás – amely gyakorlatilag a kalózkodás olyan eseteit fedi le, amikor az elkövetés helye nem a nyílt tenger – esetén az univerzális joghatóság viszont nem áll fenn. Fogalmát a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (*International Maritime Organization* – IMO) Közgyűlése által elfogadott 1025(26). számú határozat határozta meg. Mivel kötelező erővel nem bír a részes államokra nézve, ezért a dokumentum csak ajánlásokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést a bűncselekmény visszaszorítása érdekében, ideértve a két- vagy többoldalú megállapodások megkötését az elkövetők felelősségre vonása érdekében.¹¹ A kalózkodáshoz hasonló cselekményeket szabályozó, a tengerbiztonság elleni jogellenes cselekmények visszaszorításáról szóló egyezmény (*Convention for the Suppression of Unlawful Acts of Violence Against the Safety of Maritime Navigation* – SUA) szintén nem tartalmaz az univerzális joghatóságra vonatkozó rendelkezéseket, hanem csak azokban az esetekben engedi eljárni az adott államot, ha a területi vizein követték el az adott deliktumot, vagy ha az extraterritoriális joghatóság feltételei fennállnak.¹² Az egyezményhez fűzött 2005-ös jegyzőkönyv ugyanakkor lehetőséget biztosít arra, hogy a részes állam engedélyt kérjen a lobogó szerinti államtól a gyanús jármű fedélzetére való felszállásra, a jármű, a rajta tartózkodó személyek és a rakomány átkutatására, ezzel kibővítve a kalózkodással egy elbírálás alá tartozó cselekmények elleni fellépés lehetőségét.¹³

⁸ DUTTON i. m. 204.

⁹ 1958-as Nyílt Tengeri Konvenció 19. cikk.

¹⁰ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 105. cikk.

¹¹ IMO Resolution A.1025(26) 3.4.1–3.4.2 pont.

¹² Sandra L. HODGKINSON: *The Governing International Law on Maritime Piracy*. In: SCHARF–NEWTON–STERIO (szerk.) i. m. 26.

¹³ NANDA i. m. 67.

3. Univerzális joghatóság a belső jogalkotási kötelezettség szemszögéből

Mivel a Nyílt Tengeri Konvenció elfogadásakor a kalózkodás nem számított olyan mértékű, globális problémának, mint napjainkban, ezért kevésbé meglepő, hogy az egyezmény nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek alapján az államoknak kötelezettsége lenne a kalózkodás visszaszorítását célzó belső törvények elfogadása. Aggályos azonban, hogy ezt a 'mintát' követi az UNCLOS és a SUA is.¹⁴ Előbbi esetében ez annak ellenére alakult így, hogy az ENSZ keretében összehívott harmadik tengerjogi konferencia idején (1973-82) – amelynek során az UNCLOS is elfogadásra került – már elkezdődött a transznacionális bűncselekmények nemzetközi egyezményekbe foglalása,¹⁵ amelyek viszont megfogalmazták a belső jogalkotási kötelezettséget a részes államok felé.¹⁶

A Tengerjogi Egyezmény 105. cikkében lefektetett szabály csupán lehetőséget biztosít az univerzális joghatóság alkalmazására, azaz nem teszi azt kötelezővé, nem keletkeztet pozitív jogot. Ezért nem is tekinthető a kalózkodás nemzeti bíróság előtt történő felelősségre vonásának jogi alapjaként, mivel ahhoz, hogy ez megvalósuljon, szükséges egy belső jogszabály is, amely felhatalmazza a nemzeti bíróságot az eljárás lefolytatására. Emellett – természetesen – szükséges egy olyan belső jogszabály megléte is, ami büntetni rendeli a kalózkodást. Ebben az esetben ugyanakkor fogalmi eltérések léphetnek fel az UNCLOS 101. cikkéhez képest.¹⁷

Belső jogszabály hiányában pedig a felelősségre vonás komoly akadályokba ütközik, amire kiváló példát szolgáltat Portugália esete, amely részt vett a szomáliai kalózkodás visszaszorítása érdekében indított NATO hadműveletekben, az *Allied Protectorban* és *Ocean Shieldben*, ezáltal hadihajói többször is olyan helyzetbe kerültek, hogy hiába fogtak el gyanús személyeket a szomáliai partok közelében, a megfelelő nemzeti jogszabály hiányában szabadon kellett engedniük őket. Ennek oka, hogy a portugál büntetőtörvénykönyv szerint a nyílt tengeren elkövetett bűncselekmények vonatkozásában – a nemi erőszakot kivéve – nem áll fenn Portugália joghatósága. A nyílt tengeren elkövetett, a kalózkodás körébe tartozó elkövetési magatartásokat az ország belső törvénye csak akkor rendeli büntetni, ha a hajót az országban lajstromozták, vagy ha a hajó személyzetének valamely tagja vagy utasa portugál állampolgár, és az elkövető

¹⁴ Waseem Ahmad QURESHI: The Prosecution of Pirates and the Enforcement of Counter-Piracy Laws are Virtually Incapacitated by Law Itself. *San Diego International Law Journal*, 2017/1. 115.

¹⁵ Ld. a nemzetközileg védett személyek, köztük diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló 1973-as egyezmény.

¹⁶ Robin CHURCHILL: Piracy Provisions of the UN Convention on the Law of the Sea. In: Panos KOUTRAKOS – Achilles SKORDAS (szerk.): *The Law and Practice of Piracy at Sea*. Oxford, Hart Publishing Ltd., 2015. 23.

¹⁷ Ilja VAN HESPEN: Developing the Concept of Maritime Piracy: A Comparative Legal Analysis of International Law and Domestic Criminal Legislation. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 2016/2. 293.

Portugáliában tartózkodik,¹⁸ s ezek a rendelkezések a büntető törvényben azóta sem változtak.¹⁹

Az effajta ellentmondások abból fakadnak, hogy habár az UNCLOS 100. cikke az államok kötelezettségévé teszi, hogy fogjanak össze és tegyenek meg minden szükséges intézkedést a kalózkodás visszaszorítása érdekében, a 105. cikk angol szövegezését számos állam ‘kibúvóként’ használta az alól, hogy a belső jogába beépítse a cikknek megfelelő rendelkezéseket. Az egyezmény angol szövege ugyanis a ‘may’ segédigét használja, ami kevésbé hordozza magában az imperatív jelleget. Ez a szóhasználat jelenik meg egyébiránt a Nyílt Tengeri Konvencióban is, ezáltal az univerzális joghatóságra vonatkozó kodifikált nemzetközi szokásjogi szabályok számos állam szerint továbbra is ‘megengedőnek’ minősülnek, nem pedig szerződésben rögzített, az egyetemes joghatóság alkalmazására kötelező rendelkezéseknek.²⁰ Megfelelő belső jogszabályok hiányában tehát az univerzális joghatóság alapján való eljárás komoly nehézségekbe ütközik, nem hiába hangsúlyozza folyamatosan ENSZ Közgyűlése, a Biztonsági Tanács és az IMO ezek megalkotásának szükségességét.²¹

Regionális szinten előremutató kezdeményezés az Afrikai Unió keretében, 2012-ben elfogadott nemzeti modelltörvény a nemzetközi bűncselekmények feletti univerzális joghatóságról (*African Union Model National Law on Universal Jurisdiction over International Crimes/AU Model Law*), amelynek célja, hogy „gondoskodjon a nemzetközi bűncselekmények és az azokkal összefüggő ügyek felett, valamint hogy eleget tegyen a nemzetközi jogi kötelezettségeknek”.²² Elfogadásának egy fontos oka volt a növekvő afrikai aggodalom azzal kapcsolatban, hogy az univerzális joghatóság alapján más államok, illetve szervek – például a Nemzetközi Büntetőbíróság – járnak el a kontinens területén elkövetett bűncselekmények ügyében. A modelltörvény segítségével az afrikai államok – helyett, hogy azt a nyugati országokra bíznák – központi szerepet kívánnak betölteni a nemzetközi büntetőjog fejlesztésében, különösen az egyetemes joghatóság terén.²³ A dokumentum továbbá azt a célt is szolgálja, hogy a kontinens országai ne hunyhassanak szemet a szabályozott, súlyos deliktumok fölött csupán azért, mert azokat egy másik afrikai ország területén követték el.²⁴

A modelltörvény összesen hat bűncselekményről tartalmaz rendelkezéseket – az agresszió kivételével – az ICC joghatóságába tartozó deliktumokon kívül a kábítószer-csempészetéről, a tengeri kalózkodásról, valamint a terrorizmusról. A kalózkodással

¹⁸ Uo.

¹⁹ Portugália Büntetőtörvénykönyve (Decreto-Lei n.º 48/95) 5. cikk (1) bekezdés.

²⁰ VAN HESPEN i.m. 292–293.

²¹ CHURCHILL i. m. 24.

²² AU Model Law 1. cikk.

²³ Angelo DUBE: The AU Model Law on Universal Jurisdiction: An African Response to Western Prosecutions based on the Universality Principle. *Potchefstroom Electronic Law Journal*, 2015/3. 456–457. <https://journals.assaf.org.za/index.php/per/article/view/594/454>;

²⁴ Manuel J. VENTURA – Amelia BLEEKER: Universal Jurisdiction, African Perceptions of the International Criminal Court and the New AU Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. In: Evelyn A. ANKUMAH (szerk.): *The International Criminal Court and Africa: One Decade On*. Oxford, Intersentia. 2016. 455.

kapcsolatban a dokumentum az UNCLOS definícióját veszi át.²⁵ A joghatóságot illetően a modelltörvény kimondja, hogy bármely állam bíróságának joga van eljárni a szabályozott bűncselekmények körében, függetlenül az elkövetés helyétől vagy a sértett honosságától, amennyiben a terhelt az adott állam területén tartózkodik.²⁶ A terhelt tárgyaláson való jelenlétének előírásával pedig a modelltörvény az univerzális joghatóság szűkebb iskoláját teszi magáévá, amely egyezik a nemzetközi szokásjogi eredetű *forum deprehensionis* elvével is, azaz hogy az az állam folytathatja le az eljárást, amelynek területén a terhelt tartózkodik.²⁷

Ugyanakkor az elkövetés helye szerinti államnak elsőbbsége van az eljárás lefolytatására, amennyiben arra képes és hajlandó.²⁸ Ez a szabály tehát az ICC-nél már ismert komplementaritás elvét veszi át, annyi különbséggel, hogy a két feltétel közötti kapcsolat konjunktív – ellentétben a Római Statútumban vagylagosságával –, azaz az univerzális joghatóság gyakorlására csak mindkét kritérium hiányában van lehetőség, amely értelemszerűen szigorúbb szabályozást jelent, s ami adott esetben a felelősségre vonás gátja is lehet.²⁹ A modelltörvény emellett szabályokat tartalmaz a kiadatásra és a kölcsönös jogi segítségnyújtásra vonatkozóan is annak érdekében, hogy az elkövetők felelősségre vonására sor kerülhessen.³⁰ A dokumentum az Afrikai Unióban való hatálybalépését a tagállamokban illetékes személyek döntéséhez köti.³¹

Az Afrikai Unió a modelltörvény elfogadásával – amellet, hogy a kontinenst érintő legsúlyosabb bűncselekményekre is reagál – egyértelműen a saját kezébe kívánja venni az eljárások lefolytatását a szabályozott, súlyos bűncselekmények vonatkozásában, ahelyett, hogy más államok vagy szervek járnának el. Ami a kalózkodást illeti, az afrikai kontinens nyugati és keleti partjai az egyik legveszélyeztetettebb térségeknek számítanak. A felelősségre vonás elmaradása pedig az egyik legsúlyosabb probléma, amire ez a dokumentum megoldást kínálhat, méghozzá 'házon belül', amit a nyugati országok is régóta szeretnének elérni. Ugyanakkor az univerzális joghatóság szűkebb iskolájának átvétele adott esetben a bíróság elé állítás gátja lehet. Mindenesre – véleményem szerint –, a kalózkodás szempontjából, a létező nemzetközi egyezmények univerzális joghatóságra vonatkozó jelenlegi szabályozása miatt, Afrikában mindenképpen szükséges volt egy hasonló dokumentum elfogadása, amely regionális szinten képes pótolni az UNCLOS és a SUA effajta hiányosságait.

²⁵ AU Model Law 12. cikk.

²⁶ Uo. 4. cikk a) pont.

²⁷ DUBE i. m. 462.

²⁸ AU Model Law 4. cikk b) pont.

²⁹ DUBE i. m. 460.

³⁰ AU Model Law 16–17. cikk.

³¹ Uo. 20. cikk.

4. Az univerzális joghatóság a bűnüldöző szervek szemszögéből

4.1. Az eljárás feltételei

Ahogy azt korábban említettem, az UNCLOS 105. cikke – valamint a Nyílt Tengeri Konvenció 19. cikke – szerint bármely állam jogosult az eltérített vagy kalózhajó elfogására, azaz a végrehajtó szervek joghatósága univerzális. Ez a szabály jelenti az egyetlen kivételt a 92. cikkben foglaltaktól, miszerint egy hajó a lajstromozása szerinti állam kizárólagos joghatósága alá tartozik.³² Az elfogással kapcsolatban az egyezmény három feltételt állít fel.

Az első, hogy az elfogást csak hadihajók vagy olyan járművek foganatosíthatják, amelyekben található jelzések és megjelölések egyértelműen mutatják, hogy hivatalos állami szerv szolgálatában állnak és e tevékenység hatáskörükbe tartozik.³³ Ez alól észszerű kivételt képez a Konvenció 21. cikke szerint, amikor a megtámadott hajó legénysége felülkerekedik az elkövetőkön, azaz sikeresen visszafoglalja a járművet és elfogja a kalózokat, majd átadja őket az illetékes parti állam hatóságának.³⁴ A második követelmény, hogy az elfogást csak abban az esetben lehet végrehajtani, ha a hatóságoknak alapos okuk van feltételezni, hogy kalózhajóval szemben járnak el. Ez a feltétel ugyan nincs ilyen formában említve sem a Konvencióban, sem az UNCLOS-ban, azonban levezethető azok 20., illetve 106. cikkeiből, amelyek szerint az megfelelő alapot nélkülöző eljárás esetén az államnak kártérítési kötelezettsége áll fenn az okozott veszteségek és károk megfizetésére. Az elfogás harmadik feltétele pedig, hogy annak nyílt tengeren kell történnie. Ez utóbbi alól ez ideig csak Szomália esete számít kivételnek, ahol a vonatkozó ENSZ BT határozatok alapján, nem csak a területi vizeken, hanem az ország szárazföldi területein is végrehajtható az elfogás, hiszen erre – a somáliai szövetségi kormány beleegyezésével – a Biztonsági Tanács a kalózkodás visszaszorítása érdekében eljáró államoknak felhatalmazást adott.³⁵

4.2. Az erőszak alkalmazására vonatkozó szabályok

A bűnüldöző szervek szempontjából lényeges kérdés, hogy alkalmazhatnak-e, és ha igen, milyen mértékben erőszakot a kalózok elleni fellépés során. E kérdés megválaszolására segítséget nyújt több nemzetközi egyezmény, a bírói gyakorlat, valamint az ENSZ szervei által elfogadott dokumentumok.

Az UNCLOS alapján az eljáró hatóságok alkalmazhatnak erőszakot az elkövetőkkel szembeni fellépés és elfogásuk során, amennyiben eljárásuk megfelel a szükségesség és arányosság nemzetközi jogban ismert kritériumainak. E követelményre kell figyelemmel lenni a hivatalos szervek valamennyi eljárási cselekménye során, így a 110.

³² QURESHI i. m. 116.

³³ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 107. cikk.

³⁴ QURESHI i. m. 117.

³⁵ Uo. 117–120.

cikkben részletezett átvizsgáláskor, valamint a – korábban említett – 105. cikkben szabályozott elfogásakor, letartóztatáskor és vagyontárgyak lefoglalásakor.³⁶

Szintén a hatóságok eljárásai cselekményét képezi a 111. cikkben szabályozott üldözés joga, aminek lényege, hogy a területi vizeken jogsértést elkövető hajó üldözését a parti állam hivatalos szervei a nyílt tengeren is folytathatják, amennyiben „jó okuk” van feltételezni, hogy a hajó megsértette parti állam jogszabályait. Feltétel, hogy az üldözést a területi vizeken kell megkezdeni, és annak folyamatosnak kell lennie, valamint, hogy az üldözött hajó figyelmen kívül hagyta a megállásra vonatkozó hang- és vizuális jelzéseket. Az üldözést mindaddig lehet folytatni, amíg a hajó a lobogója szerinti állam, vagy harmadik állam területi vizeire nem ér.³⁷ Az üldözés jogának nyilvánvaló hiányossága, hogy – két- vagy többoldalú megállapodás hiányában – nem biztosít lehetőséget az üldözés folytatására, ha az üldözött hajó egy másik állam joghatósága alá tartozó vizekre ér. Ugyan az 1932-es, a Harvard jogászai által elkészített kalózkodás-egyezmény tervezete még engedélyezte volna a területi vizekre való belépést az üldözés során, ez végül sem a Konvencióba, sem pedig a Tengerjogi Egyezménybe nem került be.³⁸

Ez erőszak alkalmazására vonatkozó korlátokat fogalmaznak meg az UNCLOS-on kívül más nemzetközi egyezmények, így például a SUA, valamint a halászhajók nyílt tengeren való átvizsgálásának jogát biztosító 1995-ös halászati egyezmény. A nemzetközi bíróságok gyakorlatában szintén találunk példát az erőszak alkalmazása korlátainak megerősítésére. A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (*International Tribunal for the Law of the Sea – ITLOS*) az 1999-es M/V Saiga ügyben mondta ki, hogy a guineai parti őrség járőrei nem tartották be a szükségesség és arányosság követelményét, amikor felszólítás nélkül, éles lőszerrel tüzet nyitottak a Saiga kereskedelmi hajó motorjára, annak megállítása érdekében.³⁹ A Törvényszék ítéletében úgy fogalmazott, hogy az eljáró hatóságoknak először nemzetközileg elismert hang- vagy vizuális jelzést kellett volna adnia az üldözött hajó felé, ennek sikertelensége esetén pedig más módszerekhez kellett volna folyamodnia (például figyelmeztető lövéseket leadnia), és csak végső esetben élhetett volna a hajóra lövés eszközével.⁴⁰

Az ITLOS döntését alátámasztják ENSZ hivatalos személyek által alkalmazott erőszakra és lőfegyver-használatra vonatkozó alapelvei (*UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*) is. Eszerint ugyanis erőszakot alkalmazhatnak a hivatalos szervek önvédelemből; mások védelme céljából, akiket halál vagy súlyos sérülés közvetlenül fenyeget; különösen súlyos és életveszélyes bűncselekmény elkövetésének megakadályozása céljából; veszélyes, és a letartóztatásnak ellenálló elkövetővel szemben, elmenekülésének meggátolása végett; valamint ha a ke-

³⁶ Laurie R. BLANK: The Use of Force against Pirates. In: SCHARF– NEWTON– STERIO (szerk.) i. m. 105–106.

³⁷ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 111. cikk, 1–4. bekezdés.

³⁸ BLANK i. m. 108–110.

³⁹ Uo. 106–107.

⁴⁰ The M/V Saiga (No. 2) (Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea) Case. 156. bekezdés.

vésbé súlyos módszerek nem vezettek eredményre. Lőfegyver alkalmazása pedig csak akkor megengedett, ha az élet védelme érdekében elkerülhetetlen.⁴¹

Azt, hogy a kalózok ellen erőszak alkalmazható, az ENSZ Biztonsági Tanácsának, a szomáliai helyzet kezelésével kapcsolatosan hozott határozatai is megerősítik. A BT e dokumentumokban úgy fogalmaz, hogy a bűncselekmény visszaszorítása érdekében eljáró államok „minden szükséges intézkedést megtehetnek”, ez pedig a szerv klasszikus szóhasználatának számít az erő alkalmazására való felhatalmazás esetén. Később, az 1851. (2008). sz. határozatában – amelyben a BT a Szomália szárazföldi területén való fellépésre lehetőséget biztosított – már konkrétabb feltételeket szabott: ehhez szükség van a szövetségi kormány előzetes beleegyezésére, valamint az intézkedésnek Szomália érdekében, a kalózkodás visszaszorításának céljából kell történnie, továbbá összhangban kell lennie a mindenkorai nemzetközi humanitárius, illetve emberi jogokkal.⁴²

4.3. Az emberi jogi szempontok

Ahogy azt az imént említettem, az eljáró szerveknek a letartóztatás foganatosításakor figyelemmel kell lenniük azokra az emberi jogi kötelezettségekre, amelyek államukat kötik – ezt az ENSZ BT is többször megemlítette a kalózkodással kapcsolatos határozataiban. A legfontosabb, ide tartozó kötelezettségeket a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (PPJNE) 9. cikke, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 5. cikke is tartalmazza: senki sem tartóztatható le vagy fosztható meg a szabadságától jogszerűtlenül, valamint a letartóztatottat megfelelően tájékoztatni kell a jogairól és mihamarabb bíróság elé kell állítani.⁴³

Ezeket a kötelezettségeket ez Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) is megerősítette, a 2010-es *Medvegyev v. Franciaország* ügyben. Cape Verde közelében egy francia hadihajó elfogott egy kábítószer-csempészetten gyanúsított kambodzsai hajót, az EJEB Nagykamarája pedig kimondta, hogy az EJEE rendelkezései azokban az esetekben is kötik a részes államokat, ha hadihajóik feltételezett elkövetőket fognak el, azaz az egyezmény a területi hatálya a tengeren foganatosított eljárási cselekményekre is kiterjed. A Bíróság az ügyben azonban úgy határozott, hogy maga az elfogás jogszerűtlen volt, mivel nincs olyan nemzetközi jogi szabály, amely szerint egy hadihajó elfoghat egy másik állam lobogója alatt közlekedő hajót kábítószer-kereskedelem gyanújával. Párhuzamba állította ugyanis a kalózkodást a kábítószer-kereskedelemmel, kijelentvén, hogy előbbi esetén fennáll az univerzális joghatóság, míg utóbbi esetén nem.⁴⁴ Ez tehát azt jelenti, hogy a nyílt tengeren, kalózkodással szemben foganatosított eljárási cselekmények az univerzális alapján jogszerűnek minősülnek, így ezekre az egyezmény hatálya is kiterjed.

⁴¹ UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. 1990. 9. cikk.

⁴² BLANK i. m. 110–111.

⁴³ CHURCHILL i. m. 26–27.

⁴⁴ Uo. 27.

4.4. Fennáll-e nemzetközi jogi kötelezettség az elfogás fogatosítására?

Felmerül a kérdés, hogy amennyiben az elfogás feltételei fennállnak, köteles-e egy adott állam hivatalos szerve elfogni a feltételezett kalózhajót? Ezzel kapcsolatban vissza kell csatolnunk a Konvenció 14., valamint az UNCLOS 100. cikkeire, amelyek kimondják, hogy az államoknak a lehető legteljesebb mértékben együtt kell működniük a kalózkodás visszaszorítása érdekében a nyílt tengeren, valamint egyik állam joghatósága alá sem tartozó területeken.

A Nemzetközi Jogi Bizottság (*International Law Commission* – ILC) által a Konvencióhoz fűzött kommentárok szerint, ha egy államnak lehetősége van a kalózkodás ellen fellépni, de azt elmulasztja, nemzetközi jogi kötelezettségszegést követ el. Ugyanakkor az államok számára bizonyos mozgásteret kell biztosítani annak terén, hogy az egyedi esetekben milyen eszközökhöz folyamodnak.⁴⁵ Eszerint tehát az elfogás elmaradása alapvetően nemzetközi jogi kötelezettségszegést jelent, feltéve, ha az államnak jó oka volt a kötelezettsége elmulasztására, például ha más módszerrel ‘ki tudta azt váltani’, amivel szintén hozzájárult a kalózkodás visszaszorításához.⁴⁶

Az elfogó állam kiléte ugyanakkor jelentőséggel bírhat az eljárás lefolytatása szempontjából. A Konvenció kidolgozásakor az ILC nagymértékben támaszkodott az 1932-es harvardi tervezetre, amely szerint „az az állam állíthatja bíróság elé és büntetheti meg a kalózkodással gyanúsítható személyt, amely jogszerű őrizetében tartja”.⁴⁷ Ezt megerősítette az egyes bűncselekményekre vonatkozó joghatóságról szóló egyezmény tervezetének 9. cikkéhez fűzött kommentár is: „a bíróság elé állításra és a megbüntetésre vonatkozó illetékesség egyszerűen a jogszerű őrizetre alapítható”.⁴⁸ Mindez pedig azt jelenti, hogy a kalózkodásra vonatkozó univerzális joghatóság a *forum deprehensionis* elvének szűkebb értelmezését teszi magáévá, tehát az az állam lesz jogosult az eljárást lefolytatni, amelynek őrizetében a terhelt fizikailag tartózkodik.⁴⁹

5. Az univerzális joghatóság a jogi felelősségre vonás szemszögéből

5.1. Az univerzális joghatóság alapján történő felelősségre vonás problematikája

A Konvenció 19. és a Tengerjogi Egyezmény 105. cikke szerint az elfogást fogatosító állam bírósága dönthet a kiszabandó büntetésről. Ez a rendelkezés komoly viták tárgyát képezte, mivel többen ellentmondásosnak vélték, emiatt pedig két, eltérő iskola alakult ki. A ‘naturalisták’ szerint a tengeri kalózkodás a nemzetközi jog elleni

⁴⁵ Articles Concerning the Law of the Sea with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission II. 1956. 282.

⁴⁶ CHURCHILL i. m. 28.

⁴⁷ Harvard Research on International Law. Part IV: Draft Convention on Piracy. American Journal of International Law. 1932. 14. cikk

⁴⁸ Harvard Research on International Law. Part III: Draft Convention on Jurisdiction with Respect to Crime. American Journal of International Law. 1936. 564.

⁴⁹ Maggie GARDNER: Piracy Prosecutions in National Courts. *Journal of International Criminal Justice*, 2012/10. 805–806.

bűncselekmény, ezért nem csak a letartóztatást foganatosító államnak van joghatósága az elkövetők felelősségre vonására. A ‘pozitivisták’ nézet szerint viszont a kalózkodás nem nemzetközi, hanem belső jogi bűncselekmény, ezért az elfogást végrehajtó állam bírósága járhat el, az egyetlen nemzetközi jogi kérdés pedig csak az, hogy ez az állam milyen mértékben terjesztheti ki a joghatóságát arra a külföldi állampolgárra, aki a területén kívül követte el a deliktumot.⁵⁰

A két iskola közötti ellentmondás alapvetően az ILC kommentárjának eltérő értelmezéséből fakadt. A Bizottság ugyanis a 19. cikkhez azt a megjegyzés fűzte, hogy a cikkely bármely államnak megadja a jogot a kalózhajó elfogására és az elkövetők saját bírósága elé állítására. Ez jog viszont nem gyakorolható egy másik állam joghatósága alatt.⁵¹ Az említett ‘pozitivisták’ az utóbbi mondatot értelmezték úgy, hogy csak a letartóztatást foganatosító állam járhat el az elfogott kalózokkal szemben. A másik oldal szerint viszont a Konvenció szövege nem utal arra, hogy az elfogást végrehajtó állam számára kizárt lenne az elkövetők másik államba szállítása a felelősségre vonás céljából. A joghatóság másik állam területén való kizárása pedig a nemzetközi jog elfogadott tétele, és az ILC itt csak arra utalt, hogy a letartóztatás nem foganatosítható olyan területen, amelyre másik állam joghatósága kiterjed. Az ugyan igaz, hogy az egyezmények szövege csak a saját bíróság előtti eljárásra utal, de nem tiltja meg az elfogott kalózok kiadatását és átszállítását felelősségre vonási célokból. Ezt pedig a gyakorlat is alátámasztotta, hiszen több ilyen megállapodás is született. Így tett számos nyugati állam a szomáliai kalózok esetében, amikor szerződést kötöttek például Kenyával, Mauritiusszal és a Seychelles-szigetekkel az elfogott kalózok kiadatásáról és átszállításáról. Az ehhez hasonló lépésekre biztatta határozataiban az államokat az ENSZ BT és az IMO, továbbá a szomáliai kalózkodás visszaszorítása érdekében elfogadott Djibouti Eljárási Kódex is elismeri az ilyen szerződések megkötésének lehetőségét. Ez a mértékű elfogadottság pedig a szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezmény szerint olyan, utólagosan kialakított gyakorlatot jelenthet, amely a szerződést (tehát az UNCLOS-t) illetően a felek megegyezését jelenti, azaz a ‘naturalisták’ álláspontját támasztja alá.⁵²

A kiadatásnak jogi háttérrel biztosít a PPJNE, az ENSZ kínzás elleni egyezménye, valamint az EJEE, amelyben a részes államok vállalták, hogy nem adnak ki terhelhet olyan országnak, ahol azokra kínzás várna, azaz érvényesült a *non-refoulement* kötelezettsége.⁵³ Továbbá, az EJEE 6. és 13. kiegészítő jegyzőkönyvei előírják azt a kötelezettséget is, hogy az elkövetőket nem lehet olyan államnak kiadni, amelyben elítélésük

⁵⁰ Paul Musili WAMBUA: The Jurisdictional Challenges to the Prosecution of Piracy Cases in Kenya: Mixed Fortunes for a Perfect Model in the Global War against Piracy. *World Maritime University Journal of Maritime Affairs*, 2012/1. 100–101.

⁵¹ Articles Concerning the Law of the Sea with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission II*. 1956. 283.

⁵² CHURCHILL i. m. 28–29.

⁵³ Uo. 29.

esetén halálbüntetés várna rájuk.⁵⁴ Ezek miatt tehát elmondható, hogy az univerzális joghatóság alkalmazása emberi jogi szempontból megfelelően körülbástyázott.

A kiadatási és átszállítási megállapodások egyértelműen jobb megoldásnak bizonyulnak annál, minthogy az elfogott kalózkodókat szabadon engedjék, amire korábban számos esetben sor került. Ez előfordult a nyugati államok által végrehajtott letartóztatások esetén is annak köszönhetően, hogy nem kívánták viselni a tárgyalás lefolytatásával járó költségeket (például bizonyítékoknak és a terheltnek a tárgyalás helyszínére szállítása).⁵⁵ Szintén ugyanilyen eredménnyel zárultak azok az esetek, amikor az elfogást fogyanatosító állam nem rendelkezett megfelelő belső törvényekkel a felelősségre vonás lefolytatására.⁵⁶

A Konvenció 19. és az UNCLOS 105. cikkeinek angol nyelvű szövegei az eljárások lefolytatásával kapcsolatban ismét a ‘*may*’ szófordulatot használják, ami – a korábban említett esetekhez hasonlóan – szintén azt sugallja, hogy nincs ez irányú kötelezettség, ez azonban ugyancsak nehezen egyeztethető össze a 14. és a 100. cikkel, amelyek a kalózkodás elleni fellépés kötelezettségét írják elő. Azonban az a tény, hogy a kalózkodó elleni eljárások lefolytatására sok esetben nem kerül sor, a kötelezettség elismerésének hiányára utal, amely azonban nehezen összeegyeztethető a más transznacionális büncselekmények esetén tiszteletben tartott *aut dedere, aut judicare* elvvel, amely szerint, ha a letartóztatást fogyanatosító államnak nincs joghatósága bíróság elé állítani az elkövetőt, akkor át kell adnia egy joghatósággal rendelkező államnak.⁵⁷ Ezért tehát jogosan mondható el az, hogy a kalózkodás vonatkozásában – Yvonne Dutton szavaival élve – egyfajta „büntetlenségi kultúra” van jelen, ami visszavezethető az imént említett két okra: a megfelelő belső jogszabályok, valamint az anyagi és más költségek viselésével kapcsolatos hajlandóság hiányára.⁵⁸

Mindezek ismeretében kevésbé számít meglepetésnek, hogy az univerzális joghatóság alapján lefolytatott kalózperek száma kirívóan alacsony. Eugene Kontorovich és Steven Art amerikai jogászok empirikus kutatást folytattak ezek számának megállapítására az 1998 és 2009 közötti időszakban. Összesen 3314 esetet vizsgáltak, amiből 754 olyan volt, amelyekben lehetséges lett volna univerzális joghatóság alapján eljárni. Ezeknek pedig mindössze 0,53%-a végződött bíróság elé állítással, ami csupán 4 kalózpert jelent a vizsgált 10 éves időszakban. Az ezt követő években – a szomáliai vizek mentén elkövetett kalóztámadások megszorodásával – az egyetemes joghatóság alapján lefolytatott eljárások száma növekedett ugyan, de még mindig csak az esetek 2,5%-át tette ki. A kutatás arra is rámutatott, hogy ezek a perek pedig mindössze négy országhoz voltak köthetők: Kenyához, Jemenhez, Kínához és Indiához. Mindez annak

⁵⁴ Uo. 29–30.

⁵⁵ DUTTON i. m. 219.

⁵⁶ CHURCHILL i. m. 30.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ DUTTON i. m. 216–219.

ellenére, hogy más, szintén univerzális joghatóság alá tartozó eljárások esetén a nyugati államok előszeretettel állítják bíróság elé az elkövetőket.⁵⁹

Az eljárások számának csekély növekedése arra enged következtetni, hogy az időközben felmerülő tények vezetnek inkább arra az államokat, hogy gyakrabban nyúljanak ehhez a lehetőséghez, mintsem az univerzális joghatóság nemzetközi szokásjogilag elismert, valamint nemzetközi szerződésekkel megerősített jellege. Ez például a szómáliai kalózkodás esetében arra volt visszavezethető, hogy egy bukott államról beszélhettünk, amely nem volt képes, hogy felelősségre vonja az elkövetőket, ezért kisebb ellenállást tanúsított a büntető joghatóságába való beavatkozással szemben, valamint az itteni kalózcselekmények olyan mértékű nemzetközi összefogáshoz vezettek például a katonai erők csoportosítása terén, amely megkönnyítette az elkövetők univerzális joghatóság alapján történő felelősségre vonását is.⁶⁰

Továbbá – Kontorovich és Art szerint – a kalózkodás abban a fontos tényezőben különbözik a többi, egyetemes joghatóság alá tartozó bűncselekménytől, hogy utóbbiak a kegyetlenségüknek, megbotránkoztató voltuknak köszönhetik univerzalitásukat, nem pedig széleskörű gazdasági hatásuknak vagy a bármely állam joghatóságán kívüli elkövetési helyüknek, mint a kalózkodás. Ezen a szinten tehát a kalózkodás alapjaiban különbözik a többi univerzális bűncselekménytől, ami szintén vezethet az alacsonyabb felelősségre vonási hajlandósághoz.⁶¹

5.2. Felelősségre vonás univerzális joghatóság alapján

Mint azt korábban említettem, a Kontorovich és Art kutatásában vizsgált, az ezredforduló környékén, valamint az azt követő évtizedben, univerzális joghatóság alapján lefolytatott bírósági eljárások alapvetően négy állam nevéhez fűzhetők: Kenya, Jemen, Kína és India. A következőkben ezek közül emelek ki néhányat.

5.2.1. Az *Alondra Rainbow* ügy (India)

Az *Alondra Rainbow* egy Panamában regisztrált, japán tulajdonú hajó volt, amin indonéz és fülöp-szigeteki legénység szolgált. A hajó 14 millió dollár értékű alumíniumot szállított Indonéziából Japánba 1999 novemberében, amikor indonéz kalózkodók elfoglalták, a legénységet pedig egy csónakban szélnek eresztették. Az *Alondra Rainbowt* egy hónapig keresték, míg végül az indiai haditengerészet talált rá, és fogta el a kalózkodókat.⁶²

⁵⁹ Eugene KONTOROVICH – Steven ART: An Empirical Examination of Universal Jurisdiction for Piracy. *Northwestern University School of Law Public Law and Legal Theory Series*, 2010/09-26. 8–9; 47. http://jeffirshfield.com/wp-content/uploads/2018/04/An-Empirical-Examination-of-Universal-Jurisdiction-for-Piracy_Kontorovich-2011.pdf

⁶⁰ Uo. 10.

⁶¹ Uo. 11.

⁶² Vijay SAKHUJA: Maritime Legal Conundrum. *Institute of Peace and Conflict Studies*, 2005. június. http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=1778

2001-ben a mumbai bíróság megállapította, hogy az UNCLOS alapján joghatósággal rendelkezik, és lefolytatta az eljárást a 15 elkövetővel szemben.⁶³ Mivel az indiai büntető törvénykönyv nem ismeri a kalózkodás bűncselekményét, ezért e törvény alapján a terheltekkel szemben más vádpontokat határoztak meg: jogosulatlan áthaladás (*criminal trespassing*), India elleni hadviselés (*waging war against the Country*), emberölési kísérlet (*attempt to murder*), fegyveres rablás (*armed robbery*) és útonállás (*ducoity*). Ezeken kívül India más jogszabályainak – a bevándorlási- és az útlevéltörvénynek – a megsértésével is vádolták őket.⁶⁴ A bíróság a terhelteket egyenként hét-hét év szabadságvesztésre ítélte 2003 februárjában. Az ügyet az első, modernkori kalózerként tartották számon. Azonban 2005 áprilisában, a mumbai felsőbb bíróság a jogorvoslati eljárás során felülbírálta az alsóbb fokon eljáró szerv ítéletét, és valamennyi elkövetőt felmentette. A japán hajóskapitány ugyanis visszautasította a kalózokkal való szembesítést, vélhetően retorziótól tartva.⁶⁵

5.2.2. Kína

Kínát az előző évezred végén több kritika is érte, amiért gyakran elengedték az elfogott kalózokat anélkül, hogy bíróság elé állították volna őket. Ennek hatására a távolkeleti ország az addiginál jóval szigorúbb fellépést tanúsított a kalózokkal szemben. 1999-ben a panamai Marine Fortuner nevű hajót burmai kalózok foglaltak el, majd átfestették és átnevezték azt.⁶⁶ Az átváltoztatott hajóra a kínai hatóságok találtak rá, az elkövetőket pedig elfogták. 2000 februárjában mind a tizennégyüket elítélték, egyiküket halálbüntetéssel sújtva. 2003 februárjában pedig 10 indonéz kalózt ítélték tíztől tizenöt évig terjedő szabadságvesztésre egy thaiföldi olajtanker eltérítéséért.⁶⁷ Kína fellépése ugyanakkor aggályosnak tekinthető, hiszen az elfogott kalózok kivégzése a korábbi évezredek hagyományait idézi, és korántsem egyeztethető össze a modernkori emberi jogi normák által megkövetelt alapelvekkel.

5.2.3. Kenya, az univerzális joghatóság gyakorlásának fellelvárára

A Kenyában lefolytatott eljárások sajátossága, hogy egyetlen bíróság elé állított kalózt sem az afrikai ország hatóságai fogtak el, hanem szomáliai kalózkodás visszaszorítása érdekében, a nemzetközi összefogás jegyében, az Ádeni-öböl térségében járőröző tengeri haderők.⁶⁸ 2008-tól kezdve Kenya számos bilaterális megállapodást kötött,⁶⁹

⁶³ KONTOROVICH–ART i. m. 39.

⁶⁴ Anindita PATTANAYAK – Kartikeya DAR: Addressing Piracy through the Indian Legal Framework. *Nalsar Student Law Review*, 2013/8. 1–2.

⁶⁵ KONTOROVICH–ART i. m. 39.

⁶⁶ Ez a kalózok gyakori módszere, ha az adott hajót később a saját céljaikra tervezik felhasználni (pl. anyahajóként). Ezeket a hajókat fantom hajóknak hívják.

⁶⁷ KONTOROVICH–ART i. m. 41–42.

⁶⁸ Uo. 42.

⁶⁹ Például az Egyesült Királysággal, az Egyesült Államokkal, az Európai Unióval és Kanadával.

amelynek értelmében az elfogott kalózokat az országba szállították és kenyai bíróság elé állították. 2011-re már száznál is több elkövető várta a felelősségre vonást vagy töltötte a büntetését kenyai börtönökben, amely a modernkori kalózkodás történetében a legtöbb, egy országban eljárás alá vont kalóznak számít.⁷⁰

A kenyai felelősségre vonás alapja nem az ország büntető törvénye, hanem a 2009-es kereskedelmi hajózási törvény (*Merchant Shipping Act – MSA*), amely nemcsak kiterjesztette a joghatóságot a nyílt tengeren, külföldi állampolgárok által elkövetett cselekményekre, hanem sokkal átfogóbban határozza meg a kalózkodás bűncselekményét, mint a korábbi belső jogszabályok. A törvény mintájául az UNCLOS, a SUA, a Djibouti Eljárási Kódex, valamint az Afrikai Tengeri Szállítási Charta szolgált,⁷¹ azaz valóban a releváns nemzetközi és regionális egyezményekre támaszkodott.

Ugyanakkor az új törvény kezdetben joghatósági bizonytalanságokat vetett fel, amelyek megmutatkoztak a *Mohamud Mohamed Hashi* és társai, valamint az *Abdirahman Isse Mohamed* és társai ellen folytatott eljárások során, s amelyekkel kapcsolatban a másodfokú bíróság két eltérő kamarája két eltérő döntést hozott. Előbbi ügyben az első fokozatú bíróság kimondta a joghatóság hiányát, arra hivatkozva, hogy a vádat a büntető törvénykönyv 69. §-ára alapították, amely még a „hagyományos”, területi joghatósági formulára támaszkodott, és amelynek rendelkezéseit – ahogy azt korábban említettem – az MSA később hatályon kívül helyezte. Utóbbi ügyben pedig ezzel ellentétes döntés született, amelyben már az MSA „kiterjesztett” kalózkodásra vonatkozó szabályait vették figyelembe. Ezt az ellentétet a Fellebbviteli Bíróság (*Court of Appeal*) oldotta fel: egyértelművé tette, hogy a kenyai bíróságok joghatósággal rendelkeznek azokban az esetekben is, amikor nem az ország hatóságai fogták el az elkövetőket, valamint a „hagyományos” joghatósági elvek sem állnak fenn.⁷² A bíróság indokolása szerint a kalózkodással kapcsolatos joghatóságra nem vonatkoznak a büntető törvénykönyvben rögzített területiség korlátai, mivel e deliktum a nemzetközi bűncselekmények egy speciális csoportjába sorolható, amelyek univerzális joghatóság alá tartoznak.⁷³

Továbbá, a kenyai jogalkotók azt is felismerték, hogy a kalózkodás – a transznacionális szervezett bűncselekményi jellegének köszönhetően – egy nagy haszonnal kecsegtető üzlet, amely komoly pénzmozgással is jár, a ténylegesen kalózcselekményt kifejtő elkövetők pedig csak a piramis alján helyezkednek el. Ezért olyan jogszabályokat is alkottak, amelyek a piramis csúcán elhelyezkedő személyek felelősségre vonását is lehetővé teszik: ezek a korrupcióról és a gazdasági bűncselekményekről szóló, a pénzmosság elleni, valamint a szervezett bűncselekmények megelőzéséről szóló törvények. Előbbi kifejezett célja, hogy megakadályozza, hogy a kalózkodásból szerzett váltság-

⁷⁰ WAMBUA i. m. 101.

⁷¹ Uo. 102.

⁷² WAMBUA, Paul Misili: Kenya's Role in Counter-Piracy and the Contact Group. *Working Paper of the Lessons Learned Project of the Contact Group on Piracy off the Coast of Somalia*. 2014. 6–7.

⁷³ SHNIDER, Samuel: Universal Jurisdiction over Operation of a Pirate Ship: The Legality of the Evolving Piracy Definition in Regional Prosecutions. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*. 2013/2. 539.

díjából a szponzoroknak szánt rész átutalható legyen bankszámláikra.⁷⁴ A pénzmosás elleni törvény lehetővé teszi a külföldi szponzorok felelősségre vonását, hiszen a Kenyán kívül elkövetett cselekményeket is büntetni rendeli.⁷⁵ Ugyanakkor több hiányossággal is bír, hiszen nem kifejezetten a szponzoroknak fizetett, váltságdíjból származó pénzt célozza, valamint azokat a jogi személyeket sem, amelyekeken keresztül ezek a szponzorok a kalózcselekményeket támogathatják. Továbbá a pénzügyi intézmények felé sem támaszt kötelezettségeket annak érdekében, hogy azok teljes együttműködését biztosítsa a pénzmosás elleni harcban.⁷⁶ Utóbbit orvosolja a szervezett bűncselekmények megelőzéséről szóló törvény, amely lehetővé teszi, hogy az ügyész olyan bírósági végzés kibocsátását kérje, ami utasítja a pénzügyi intézményeket a gyanúsítottak pénzügyi adatainak átadására.⁷⁷

A kenyai intézkedések – esetleges hiányosságaik ellenére – akkora elismerésre tettek szert a szerződő partnerek szemében, hogy rövidesen az ország nem volt képes több elfogott elkövetőt fogadni, mivel bíróságain annyira megszorodtak a kalózpererek, hogy a meglévő erőforrásaikkal nem voltak képesek több eljárást lefolytatni. Emiatt a térségben járőröző nyugati államok más, szintén a régióban található országokkal is hasonló megállapodásokat kötöttek (például a Seychelles-szigetekkel és Jemennel).⁷⁸ Összességében a kenyai erőfeszítések minden elismerést megérdemelnek, azonban fontos kiemelni, hogy önmagában a törvények elfogadásával még nem jelenti automatikusan az univerzális joghatóság ‘győzelmét’ a térségben, hiszen egy ország nem képes minden bírósági eljárást lefolytatni. Ugyanakkor Kenya utat mutathat az Afrikai Unió modelltörvényének adekvát szabályozásával, valamint más, nem afrikai országoknak is.

6. Konklúzió

A tengeri kalózkodásra vonatkozó univerzális joghatósággal kapcsolatos, szokásjogi eredetű szabályokat a Nyílt Tengeri Konvenció és az ENSZ Tengerjogi Egyezménye is megerősítette. A szomáliai kalózkodás visszaszorítása során szerzett tapasztalatok ennek ellenére mégis azt mutatják, hogy az univerzalizálás elve alapján történő eljárás gyakorlatilag megreked a bűnüldöző szervek szintjén, és nem jut el a bírói felelősségre vonásig. Ráadásul előbbi is nagyrészt annak tulajdonítható, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa felhatalmazta az államokat a szükséges intézkedések megtételére – hiszen az érdemi fellépés valójában ezután kezdődött –, nem pedig a nemzetközi szokásjog és az egyezmények rendelkezéseinek.

Ugyanakkor a Konvenció és az UNCLOS szabályozása sem tekinthető kielégítőnek, hiszen ellentmondás fedezhető fel a kalózkodás elleni összefogásra kötelező, valamint a konkrét kötelezettségeket kevésbé imperatívan megfogalmazó cikkei között. Ennek

⁷⁴ WAMBUA (2012) i. m. 106; 111.

⁷⁵ WAMBUA (2014) i. m. 9.

⁷⁶ WAMBUA (2012) i. m. 111.

⁷⁷ WAMBUA (2014) i. m. 10.

⁷⁸ KONTOROVICH–ART i. m. 43.

következménye pedig, hogy számos – akár a NATO-hadműveletekben is részt vevő – állam nem épített be a belső jogába adekvát felelősségre vonásra vonatkozó jogszabályokat. A fejlettebb jogrendszerrel rendelkező államok egyébként sem mutatkoztak hajlandónak arra, hogy a Szomália partjainál elfogott kalózokat a saját bíróságaik előtt vonják felelősségre, a vonatkozó nemzetközi kötelezettségek ellenére. Ehelyett inkább azon fáradoztak, hogy a felelősségre vonást regionális keretek között tartsák, azaz megállapodásokat kötöttek az Ádeni-öböl térségének államaival az elfogott kalózok felelősségre vonásáról. Ennek – valamint egyéb, elszórt eseteknek – köszönhetően a kalózkodásra vonatkozó univerzalitás mégis érvényesülni tudott bírósági szinten is. Ez a módszer jogalkotási reformot igényelt a szerződő afrikai államoktól, ami mindenképpen előnyös számukra, azonban hosszú távon az a néhány ország, amely az eljárások lefolytatására vállalkozott, nem bírt a megnövekedett ügyteherrel. Ezért mindenképpen előremutató kezdeményezés az afrikai kontinensen a modelltörvény megalkotása, amelynek köszönhetően a felelősségre vonást ‘házon belül’ tudnák megoldani az államok.

Ugyanakkor a fejlettebb jogrendszerrel rendelkező államok vonakodása nem fogható kizárólag a nemzetközi szabályozás hiányosságaira vagy ellentmondásaira, hanem nagy szerepet játszott ebben az anyagi és másfajta költségek viselésére vonatkozó akarat hiánya, és a feltehetőleg nagymértékben ennek is köszönhető politikai akarat hiánya. A kalózkodás által veszélyeztetett térségekben tapasztalható jogi hiányosságok miatt pedig fontos lenne, hogy ezen államok is kivegyék a részüket a felelősségre vonásból, hiszen a kalózkodás eredményes visszaszorításának kulcsa a megfelelő generális prevenció.

